

Afsnit 25: Adolf Erik Nordenskiöld

1, 2, 3. Sverige havde ballonskipperen Andrée der aldrig havde fløjet en luftballon før han kappede linen og satte kurs mod Nordpolen.

Han styrtede ned i isørkenen.

Norges største var nok Nansen med den bjørnestærke viljekraft.

Og Danmark havde Knud Rasmussen. Fortrylleren, som gik sine egne veje.

Men der var også Amundsen, Heyerdahl, Nordenskiöld og Mylius-Erichsen. De største her fra Norden. Du lytter til Den yderste grænse. Jeg hedder Bjørn Harvig, og jeg har været formand for Eventyrernes Klub. I denne tredje sæson vil jeg dykke ned i de allerstørste nordiske opdagelsesrejsende og deres ekspeditioner fra det 19. og 20. århundrede.

Jeg tror lige jeg tænder piben. Anders, kan du ikke starte i dag?

Jo. Og piben. Det er jo i sig selv lidt pudsigt, når vi nu skal snakke om Nordenskiöld. Han havde jo et hav af piber og tobak med, da han besøgte Chukchi-folket helt ovre i det østligste Rusland, og det blev givet som gaver til børn og til kvinder og til mænd, og alle røg til den store guldmedalje. Og indimellem så fik de en rem, som de kaldte det, en rom om bord på skibet Vega.

I har lige hørt dagens gæst Anders Bilgram introducere finsk-svenske Adolf Erik Nordenskiöld. Velkommen til den yderste grænse, Anders. Du har flere lange arktiske ekspeditioner bag dig og er nu aktuel med bogen Eventyrlig Ishavsferd, som handler om din otte år lange rejse rundt om Nordpolen i åben båd. Halvdelen af ekspeditionen foregik så at sige i kølvandet på Nordenskiöld, hvor du også lagde til mange af de steder, han har været. 125 år forinden. Nordenskiöld, der var leder på skibet Vega, udforskede Nordøstpassagen, søvejen nord om Sibirien og fuldførte verdenshistoriens første omsejling af Europa og Asien. Vega er formentlig den mest hyldede og den mest berømte svenske ekspedition i moderne tid. Anders, hvem var Nordenskiöld?

Jamen, han var jo altså en statelig herre, en adelig herre, som var født ud af en finsk-svensk familie, det vil sige hans forfædre, de kom egentlig fra Sverige og var flyttet til Finland i 1600-tallet.

Nu boede de så i Finland, som var under russisk overherredømme på det her tidspunkt. Nordenskiöld viste sig at være en meget intelligent og dygtig ung mand. Han tog sine studier hurtigt og flot og allerede som 25 årig, der var han Dr.Phil. Så han klarede det dybt imponerende i virkeligheden. Han blev senere gift med en Anna Marie Mannerheim og Nordenskiöld, selvfølgelig til efternavn. Han fik to sønner, Gustav Erik Adolf og Erland, og begge lavede også ekspeditioner og rejser.

Men døde ret unge faktisk.

Hele Nordenskiöld er faktisk en stor familie i Sverige, også senere hen.

Anders, denne Vega-ekspedition, Vega-plan. Hvornår blev den født hos Nordenskiöld?

Det bliver den i kølvandet på et par andre ekspeditioner, som han har til Jenisej. Han åbner egentlig nogle sejlruiter. Han viser verden, at man kan transportere varer frem og tilbage fra Europa og så til de centrale dele af Sibirien ad søvejen, dvs. nord om Norge og nord om den første del af Rusland og Sibirien og så op ad floden Jenisej. Der har de rejser i både 1875 og 1876.

Og det er jo i kølvandet på det, at han finder ud af, at han skal sejle nord om Europa, nord om Asien igennem Nordøstpassagen. En søvej til Østens rigdomme, som der har været ledt efter i århundreder.

Og aldrig var lykkedes. Men man har kæmpet for at slippe igennem de her ismasser, den kariske isport og så videre. Nogle vanskelige, vanskelige forhold, og Nordenskiöld viser så i 75 og 76, at det kan faktisk godt lade sig gøre.

Og det er formentlig en lang historie at dykke ned i alt det andet der går forud, for der er alt muligt dramatik. Der er gået ned og skruet fast, og døde og alt muligt andet. Nordenskiöld stolede på, at han måske kunne blive manden der, der fuldførte et sådant projekt?

Ja, det gjorde han har jo også altid været én, der gik til de øverste myndigheder, for eksempel kongen for at tage et tilfældigt eksempel. Så kong Oskar den anden blev jo en person, der kom til både at finansiere og offentligt støtte hans rejser og ekspeditioner.

Og han havde også et par rigmænd, en Oscar Dickson og en Sibiriakoff, der egentlig var russer, som var med til at finansiere hans foretagende. Men inden han kom så langt, der lå faktisk nogle rejser til Svalbard til Spitsbergen, hvor han faktisk havde været afsted nogle gange. Først som gæst på en ekspedition og senere selv som ekspeditionsleder. På det tidspunkt havde Nordenskiöld i virkeligheden en interesse og en ide. Det lå lidt i tidens ånd. Prøve at komme højst mod nord. Så på en af hans rejser, hvor han i skib forsøgte nord for Spitsbergen at trænge nordpå, der nåede han op til over 81 grader nord, som var en rekord på det tidspunkt. Og man kan man godt sige, at rekorder kom nok til at betyde noget for ham.

Videnskab var det altafgørende. Videnskab betød ét og alt for Nordenskiöld og i hans ekspeditioner ser man det meget, meget tydeligt, hvordan netop den del oprigtigt kommer til at betyde noget.

Men han havde også et eller andet med rekorderne, som betød noget, men han kunne godt se, at det var under meget, meget store vanskeligheder, at de nåede så højt op med et skib. Han kunne også godt se, at det kunne ikke lade sig gøre at komme længere, så han forsøgte i virkeligheden at undersøge, om man kunne bruge rensdyr eller hunde til at komme videre mod nord. Og var også i Grønland for at afdække det her. Men så på et tidspunkt, så flyttede han faktisk fokus fra højest mod nord. Så til at komme nord om Rusland og åbne nogle handelsveje, som jo måske ikke var så aktuelle længere i virkeligheden.

Var det nogle af hans pengemænd, der måske også havde det ønske?

Ja, det var det. Det er der ingen tvivl om, Sibiriakoff havde en stor interesse i at få etableret nogle handelsruter i øvrigt så kendte Sibiriakoff på ingen måde. Nordenskiöld. Han vidste ikke noget om ham, men han hørte om ham, og så skrev han til ham, kontaktede ham og tilbød ham et meget stort pengebeløb for at støtte op om det her.

Og på det tidspunkt havde han faktisk allerede det hele finansieret af Dickson og kunne fuldt ud gå i gang med sine første rejser i 75 og 76 til Jenisej. Men fik altså så støtte fra begge to og kongen.

Så på den måde var han altså økonomisk godt kørende.

Det må man sige. Han har været dygtig til altid og trykke på de rigtige kontakter og altså også et vidende, intelligent menneske, som virkelig har været i stand til og både at komme med nogle resultater, der har værdi for verden. Og det har jo selvfølgelig også gjort det. Det er jo ikke en tilfældig herre, der bare står og banker på. Nej, Nordenskiöld, han har noget at have det i.

Dels erfaringen, dels pengene. Men en mand, der var klar på at tage ud på den helt store rejse. Ja. Og det er Vega. Fortæl om, hvem der er om bord. Det er jo et ret, så vidt jeg kan huske, et ret stort hold, han har med sig.

Ja, det er jo et internationalt hold i virkeligheden. Han gør jo faktisk ret meget ud af at have nogen... Altså, han har en del nordiske personer med ombord og spreder sig egentlig ret vidt. Både på en finsk-russer og på resten af Skandinavien, Norge, Sverige også en dansker Andreas Peter Hougaard, som faktisk var med også.

Hvem var han?

Han var en meget, meget ung fyr på det her tidspunkt. Lige nyuddannet løjtnant og fik så chancen for at komme med på denne her sejlads. Og han var jo så i kraft af det her og egentlig også den første dansker, der kom den her vej nord om Asien og Europa og Asien. Og Andreas, han brugte jo senere sit liv også i polar-ekspeditionernes tjeneste og fik dannet sig, efter Vega-ekspeditionen, så danner han så en forestilling om, at man kunne sætte et skib ind i isen nord for Rusland og så, nord for Sibirien, og så på den måde komme op mod Nordpolen. Og han etablerede en Dijnphna hed skibet, Dijnphna-ekspeditionen, men nåede aldrig så langt, han endte i Karahavet i is og reddede et hollandsk skib der. Og så måtte han jo vende hjem igen efter at have overvintret i Karahavet.

En vigtig parantes.

Det her, det er før Nansen, det er før Nansens Fram, der er en dansker, Hougaard, som har leget med de samme ideer om, at køre med isen, som Nansen senere fik.

Ja, lige præcis. Det er meget interessant.

Og Hougaard, som bliver den første dansker på Jordens top. Hvad er det det pas hedder? Kap Tjeljuskin. Og du er anden mand der.

En anden dansk mand på det pas. Måske. Jeg ved det ikke helt, men jeg tror måske...

Jeg tror ikke, der er i hvert fald ingen rent danske ekspeditioner eller rent dansk, det var jo en grønlandsk og ruslandsk og dansk, men en dansk ledet ekspedition, da vi i sin tid nåede Kap Tjeljuskin i 2008.

Det er vildt, Anders.

Det var det også. Det var i hvert fald historiens vingesus.

Tilbage til Vega, der drager af sted. Jeg husker det er 21 mand om bord. Vidste de, hvor lang tid, de skulle være væk?

Nej, men det gjorde de jo ikke. Men de var forberedt på, at det godt kunne tage mere end et år.

Alene sejladsen i sig selv er jo ret lang. Må man sige. Og det er klart, at Nordenskiöld havde jo ned til mindste detalje forberedt både sig selv og sit mandskab på, at dette det kunne godt vare i lang tid, så folk var meget, meget klar over, at det kunne tage tid.

Men man kan sige, at når man læser Nordenskiölds bog om om Vega-ekspeditionen, så kan man også fornemme en optimisme omkring troen på at slippe igennem på en sæson, og den bevarer han lige til det sidste. Og jeg vil tro, at hans optimisme har forplantet sig ud i mandskabet, som jo også har troet på det samme. Man har haft tid nok. Man har brugt meget krudt på at lave videnskabelige undersøgelser og bruger tid

på at lave bundskrab. Man undersøger krystaller på isens overflade, og han snakker om kosmisk støv og ud i teorier om, at jorden måske har vokset fra en lille klode til den størrelse, den har i dag på grund af de mængder af kosmisk støv, der rammer kloden og spreder sig, så han breder sig meget vidt. Er i øvrigt mineralog og geolog af uddannelse, det fik jeg ikke sagt før. Men han spænder enormt bredt, og det gør videnskabsfolkene om bord også.

Så de afdækker jo et hav af forskellige elementer, som de støder på og er nysgerrig på alt hvad de møder, bruger tid på det.

En af de ting, som de måske ikke, i hvert fald når man læser om det, så kan man godt måske undre sig over, at han ikke har planlagt en meget større etnografisk del af det her, fordi han ved om nogen, at han kommer til nogle fremmede folkeslag, og man kan godt fornemme i bogen, at han er dybt interesseret i de her mennesker.

Ja, for det er noget, der kommer til. Så vidt jeg kan forstå på dig. Ja, også noget, der kommer til at fylde utrolig meget for ham.

Ja, det gør det.

Det gør det. Men det er kun nævnt ganske få par gange, at etnografiske undersøgelser kan være noget af det også. Men det er ikke sådan, der er ikke en videnskabsmand, der er ikke en etnograf med, som ligesom kan være den, der står for det her. Så det er ligesom noget, de får, sådan som en besides-oplevelse i det her.

Men han er omhyggelig med at få det skrevet ned. Han er omhyggelig med at være nysgerrig på de her mennesker, og han bruger meget, de bruger meget tid på det. Både Nordenskjöld og hans folk i øvrigt.

Fortæl gerne om mødet med nogle af de første folk, de begynder at møde.

Det er jo nord om Skandinavien og så ind på russisk territorie. Hvornår begynder ekspeditionen at møde de første såkaldte oprindelige folk, lokale folk?

Det er nok ved Sjabarova[?] som ligger lige syd for Vajkaj-øen[?]. Voskisja[?], hedder det i dag. Et smalt sund, som ligger mellem fastlandet og Vajakj-øen, og der ligger Sjabarova, som på det tidspunkt er en Samojede-by.

For os andre, Anders, der ikke er så meget inde i den geografi. Hvor er vi henne?

Jamen, vi er sådan ved Novaja Zemlja, den kender de fleste måske. To øer, som ligger i forlængelse af hinanden. Bjergrige øer, også med en del gletjsere på, og som rækker ret højt op i Ishavet. Syd for dem, der ligger denne her Vajkaj-ø, og mellem den og fastlandet der er et lille smalt stræde, der hedder Yugoskisja[?]. Og det er så her, at vi har denne her lille Samojede-by eller bebyggelse, og det er egentlig her, han stifter første bekendtskab med det. Men man kan sige, han er også i nogle sammenhænge lidt grænseoverskridende i sin tilgang til de oprindelige folk. Har ikke nogen skrupler med at rane fra deres offerhøje og sådan nogle ting, og han tager for sig med arme og ben. Prøver at købe noget af det. Men når det ikke lykkes, så tager han det selv og så videre.

Han er jo en person af sin tid og hans syn på dem... De var alt andet end kønne, når man læser. De er møgbeskidte, og de er bestemt ikke kønne.

Og han har jo nogle pudsige beskrivelser af hans første møder med de oprindelige folk. Men ud over det, så har han også en dyb interesse for dem, og han får heldigvis noteret rigtig mange af de her ting, hvoraf nogle af de steder han kommer, altså han kommer jo senere også til nomader, rensdyrnomader på Yamal-halvøen. Han ser dem mere på distance, men de lever faktisk den dag i dag, som de gjorde på det tidspunkt, som Nordenskiöld var der. I hvert fald på det tidspunkt, da jeg rejste der også. Der var det nogenlunde samme levevis, som det var for 125 år siden der. I dag, der ved jeg godt, der er lidt anderledes. Der kommer dieselgeneratorer ind i teltene og sådan noget. Men lad det nu være. Men det er rensdyrnomader stadigvæk, og de kører med slæder stadigvæk af lærketræ.

Anders, inden vi kommer alt for godt i gang og kommer for langt over østpå.. vinteren kommer jo. De begynder at møde rigtig mange folk, som bliver vigtige for ham, og som også har været vigtige på dine ekspeditioner. Så elsker jeg gamle lydclip her i den yderste grænse. Det skaber en synes jeg jo en fantastisk stemning også fra den tid og

de folk, der var med på de ekspeditioner. Og jeg har været så heldig at få et lydclip fra Sveriges Radio. Det er fra 1939, og det er et interview med den på det tidspunkt i 39, det sidste fortsat levende ekspeditionsmedlem fra Vega.

En på det tidspunkt 83-årige mand P. O. Fæste. Og Fæste var den yngste mand om bord, dengang han var 22 år gammel.

Og han beretter i det første lydclip, du nu skal høre, jeg må sige ret nøgternt om, hvornår de sejlede ud fra Karlskrona, og hvornår de kom retur til Stockholm, og hvor længe de var om bord. 23 måneder, siger han. Prøv at lyt med engang.

Vi gik fra Karlskrona den [?] juni 1878[?] så kom vi hjem til Stockholm den [?] april 18[?]. Det var en lang færd? Ja, vi var ombord i 23 måneder.

Vi sidder og smiler til hinanden, den gamle gode mand, som jeg selvfølgelig frygtelig gerne ville have haft i studiet. Han fortæller ikke så meget. Det er lige 23 måneder kogt ned på få sekunder.

Så vidt jeg kunne forstå, så var Fæste, hed det bådsmand eller overlogsknægt? Han var i sig selv en ret interessant fyr. Ikke fordi vi skal tale så meget om ham. Men han havde kort forinden han rejser ud på Vega, været ud på en lang rejse som ret ung til Caribien, hvor han var med til at overlevere de svenske kolonier til franskmændene og troede formentlig, at nu blev det hans store eventyr her i livet. Så får han mulighed for at rejse ud med Norenskiöld. Så kom han ud på en helt utrolig færd, som selvfølgelig er det, vi skal snakke videre om. Anders, fortæl om, hvad der sker deroppe. Nu er de på vej over den nordlige del af Sibirien.

Ja, en af de første milepæle for dem efter Shabaruva[?] og igennem Karahavet, som jo havde en berømtthed for at være en isport. Der er jo et hav af ekspeditioner, der er gået ned med mand og mus, havde jeg nær sagt. De har i hvert fald lidt en grim skæbne i isen der.

Men de møder jo ikke is her, og der skal måske lige tilføjes her, at hvis man kigger sådan tidsmæssigt tilbage på det, ikke, så er Vega-ekspeditionen blevet gennemført noget tid efter afslutningen af det, man kalder den lille istid. Så måske kan man godt

forstå, når man kender til det i dag, at der har været større isvandsplader[?] i Karahavet end det som Norenskiöld egentlig oplever midt i 70'erne og i slutningen af 70'erne. Så der er da også sket noget geologisk tidsmæssigt på dette tidspunkt. Men en af de første milepæle efter Karahavet er egentlig at nå til Dickson Port, som han selv har opkaldt en naturhavn efter hans mæcen, hans betalende gode ven, rigmanden Oscar Dickson. Så har vi Dickson Port der, som det stadigvæk hedder Dickson, og der ligger en lille by deroppe, som jeg selvfølgelig også har besøgt på vores rejser.

Så det var ligesom en milepæl, og der opholder de sig. De har også en mængde breve, der skal lægges fra her. Men det er jo ved udmundingen af Jenisej-floden. Så når man siger Vega-ekspeditioner, så på det tidspunkt, er det ikke kun et skib. Der er faktisk fire skibe, der følger hinanden her, så udover Vega, så er der et følgeskib, der hedder Lena, som skal med nord om Asien. Og så er der to handelsskibe, Fraser og Express, som skal egentlig op af Jenisej-floden og på den måde gøre handel. Og det er jo her blandt andet at Sibirikoff har andel i det. Han har finansieret de her ting og får varer med den ene og den anden vej i denne her sammenhæng. Så handelsruten, den er lidt i gang, kan man sige. Men fra Dickson, Port Dickson, så fortsætter Lena, som følgeskib for Vega videre op langs Tajmyrhalvøen.

Og her kommer de jo så ud på noget fuldstændigt ukendt hav. Der har ikke sejlet skibe før, og de følger en kyst, hvor de er nødt til at sejle langsomt, forsigtigt. Der er tåget meget af tiden, og de er selvfølgelig virkelig nødt til at passe på ikke at gå på grund.

Lena er kommet med af den simple grund at den kan nogle gange sejle foran, ligesom for at tjekke af, hvor kan det lidt større, eller noget større, skib Vega egentlig komme omkring. Og så kan Lena ligesom vise vejen for Vega-skibet.

Fortæl hvordan der ser ud, Anders, du har jo selv været der.

Der er jo sådan nogle klippeøer, og det er meget goldt, men alligevel, så kan du godt indover øerne og over fastlandet se, at der er også lidt grønt der. Men det er rimelig fladt ud mod kysten, og så hæver der sig nogle bjerge lidt længere inde bag ved.

Øerne, der er en del af dem faktisk, og man kan sejle af sted mellem dem, men også vi oplevede en del tåge og på det tidspunkt, da vi var der. Jeg tror, det er et område, der

generelt er meget fyldt med tåge netop blandt andet fordi Jenisej floden og Ob-floden, de sender deres varme havvand op langs Tajmyrhalvøen, og på den måde så får man havstrømme, som er på både 5 og 8-9 graders varme, og det giver jo også en voldsom fordampning. Men det er en ekstremt, også den dag i dag, en ekstremt øde kyst.

Er det farligt at være der, jeg tænker af tågen? Jeg har ikke selv været der. Er der klippeskær? Is, der driver?

Ja, altså på det tidspunkt hvor Nordenskiöld sejler, der er der jo intet opmålt. Da vi sejlede der, havde vi trods alt nogle gamle russiske kort med nogle striber, hvor man kan se, der var foretaget lodninger på dybde. Men der er også masser af steder, hvor der stadigvæk er store grå områder på kortene. Man i øvrigt så ret højt mod nord, der er en lille øgruppe, der er opkaldt efter Nordenskiöld, Nordenskiöld-archipelagoet, hvor der ligger sådan en helt øgruppe der. Og herfra og videre, så fortsatte de så op til Kap Tjeljuskin, hvor de når op, så vidt jeg husker den 18. august i 78.

Og der er stadig isfrit. De kan stadig sejle. Og det er det han håber på. Hvornår møder de isen? Hvornår begynder det at blive svært for dem at kunne fortsætte med at sejle?

Nu bruger de lige noget tid på Kap Tjeljuskin. Ikke så meget, men de bruger lidt tid der, og som sagt er der isfrit der. Og så skal de jo så videre og forhåbningerne om store. Det går bare rigtig godt. Det er gået fuldstændig, som Nordenskiöld har forventet. Ikke nogen større problemer overhovedet. Så tænker Nordenskiöld efter Kap Tjeljuskin, så stikker vi da bare lige over til Nysibiriske øer. Det er jo bare en ret kurs der på. I stedet for at følge kysten, så er der måske lidt sparet på den måde. Men det holder bare slet ikke stik, fordi nu ender de jo i et ismorads. Tåge og ismorads og forsøger at komme i veje med det, og må ligge stille gang på gang, fordi de simpelthen ikke kan se noget. Og når det er tåget og man er i isen, så er det altså bestemt ikke nemt at slippe ud af.

Så mange gange må de ligge og vente på, at tågen letter, så kan de se lidt, så kan de sejle videre. Men man kan ikke bare sejle i blinde, så er det jo bedre at vente.

Og til sidst så må de jo kæmpe lidt tilbage igen for at slippe ud af det her. Men de spilder faktisk noget tid her, inden de så igen kommer ned til kysten og sejler sådan rimelig kystnært videre mod øst.

Frustrerede det ham?

Jamen, det gør det jo. Det gør det jo. Han æder tid, det er han godt klar over, men han er stadigvæk optimist. Han tror stadig på, at de har alle deres fordel på deres side, så de klør på og fortsætter mod øst og mod Tjukotka.

Og tror han, at han kan fortsætte hele vejen over Sibirien uden at ramme isen?

Ja, det gør han faktisk.

Så han tror på, at han kan zigzagge sig igennem isen.

Ja, det regner han med. Han regner med, at han kan se succesen for sig. Han kan se, at han slipper igennem og ikke bare være den første, der kommer igennem Nordøstpassagen. Men han vil faktisk i så fald være den første, der gør det på en sommer i øvrigt, hvilket senere først bliver gjort i 32 af et russisk skib, måske en isbryder.

Så der går faktisk lang tid, før det vil lykkes at sejle den rute på en sommer, men han møder lige pludselig muren.

Ja, fordi så let skulle det dog ikke gå. Der fik han altså kamp til strengen lige pludselig. Og jeg har hans bog her. Ja, den ligger på bordet foran os.

Det er nemlig det, og den er fra 1881. Vegas rejse omkring Asia og Europa. Med signatur af Nordenskiöld her.

Stort, tung, støvet, smuk bog. I to bøger i virkeligheden. I rødt læder. Han har jo samlet ind. Nordenskiöld er en meget grundig mand, det skal vi have med, fordi han er en meget grundig mand, så hvad han ikke har brugt af krudt på at opstøve alt hvad der findes af tidligere ekspeditionsberetninger. Han dykker ned i hver eneste lille eventyrlig sejlads oppe nord for Rusland for at finde ud af, hvad der er muligt og ikke muligt. Men her har han en forventning om at komme videre, og det har han bygget på tidligere oplevelser på det strøg. Så siger han så. Eller skriver:

Disse oplysninger viser, at jeg virkelig kunne have årsag til at være ærgerlig over mit vandheld. Atter at tabe nogle dage på et sted ved hvis magre fra nordhavets vinde blotstillede kyst, der for tiden var lidet at udrette af videnskabelig interesse i sammenligning med, hvad man på nogle dage kunne gøre for eksempel på øerne i Beringstrædet eller i den sønden for Asias øsnes[?] liggende og derfra mod Ishavets vinde beskyttede Saint Lawrence Bay. Men at der ikke var nogen grund til at frygte for nødvendigheden af en overvintring.

Han er så ærgerlig, da han rammer isen her. Og han skriver også videre her, at det var en uventet modgang.

Så meget vanskelige at bære med roligt sind, som det var påtalt at var vi kommet nogle timer før til østsiden af Koljujin[?] Bay ville vi have undgået den. Der havde på den foregående del af rejsen været talrige tilfælde, hvorved disse timer kunne have været indesparet.

Det er jo netop det. Han ved jo godt, han har spildt noget tid, og det ærger ham til døde, at han har gjort det. Noget af tiden har han spildt, spildt i gåseøjne, fordi det har været i videnskabens tjeneste. Men det er tid der er ædt fra ham, det her det koster ham et år.

Han tænker, at måske kunne han have nået at være kommet igennem inden isen havde sat sig, ikke?

Ja, og kun ganske få kilometer herfra er der faktisk stadig åbent vand. Så man skal forestille sig at der kommer sådan en bræmme af is ind mod Tjukotkas kyst, som spærrer Vegas videre vej her, men på den anden side af det er der faktisk åbent mod Beringstrædet, og der ligger faktisk en hvalfanger også på cirka samme tid med det derover på den anden side. Men det ved de selvfølgelig først senere.

Så sætter isen sig. Og du siger, at de spilder et år. Hvad betyder det, ligger de der et år?

Ja, knap. Trekvart år er det cirka sidder de fast i isen. Skibet bliver omsluttet af isen, det fryser fast. Og i starten, der prøver de ligesom at hugge og holde lidt vand fri ved det.

Hygger sig med en sæl, der kommer og kigger op til dem. Men skibet ender med at fryse fast. De bygger istrapper op til det. Alt fryser ned, og de har jo en kamp uden lige for at holde dækket fri for is.

Og så er det jo netop mandskabet er på arbejde.

Frygter han, at isen vil knuse skibet? Altså skrue det ned, som er sket på andre tidligere ekspeditioner.

Det gør han, og de oplever også en gevaldig storm, hvor alt knirker og knager, og hele siden af skibet bliver nærmest presset ind på et tidspunkt. Men de slipper med skrækken. Men da indser han, at det er nødvendigt at få et lager af forråd lagt ind på land, så han laver et depot derinde både med fødevarer og med geværer og så videre. Så der er alt til, at de vil kunne klare sig og tage formentlig en vandring sydpå, hvis det skulle gå så galt. Men han har en interessant krølle på dette depot, fordi han er jo blandt nogle mennesker her, for hvem det at tage fra andre, det gør man ikke. Så selv om Chukchi-folket...

Der er oprindelig folk.

Ja, men de tager jo aldrig noget som helst fra dem, og det er jo også en skøn ting og opleve netop med de her oprindelige folk, deres hæderlighed på den led i hvert fald.

Og det vil jeg rigtig gerne tilbage til.

Men først, havde Nordenskiöld forberedt sig på, det kunne ske, så der er nok proviant med? Der er nok ammunition og alt det her med ombord?

Ja, der er rigeligt. Der er rigeligt, der er masser af det og slet ingen problemer. Og han er også ganske klar over, og i øvrigt hvis vi lige skal tage krøllen med piberne, så er han også forberedt. Så der er masser af piber og tobak med, som man kan give i gaver, og det er det, han gør til at starte med, hvor han ikke ved, han skal sidde der i et år, så giver han med rund hånd til alle og til sidst må han jo så rationere lidt på det.

Men han har også forberedt sig på, at han ved jo også godt at skørbug, det er jo en af de sygdomme, som kan ramme sådan nogle ekspeditioner og har gjort det masser af gange i historien. Der er jo virkelig mange ekspeditionsfarere, der er omkommet på grund af skørbug. Og der har han jo så både tranebærsaft med, og han har den allerbedste kur, som han har fået af en lappekvinde. Og det er multebær, der er syltet i rom og hver dag, så få mandskabet en lille spiseskefuld af det her tran. Eller hvad hedder det, det her multebær med rom. Så på den måde, så undgår han, at der bliver nogen som helst problemer med skørbug.

Og måske ballade om bord også.

Ja, det er en af de ting, jeg godt kunne tænke mig at spørge om: sygdom og så videre, og der skal vi lige møde den gode gamle P.O. Fæste igen. Jeg har et fint lille lydclip på den, og så efter den, så skal vi snakke om mødet med de oprindelige folk, som kom til at betyde meget for ham, og som også har betydet meget for dig, Anders, i alle de år, du har været deroppe.

Vi skal høre et lydclip med den gode P.O. Fæste, som vi også hørte tidligere.

Han bliver i dette interview fra 39 spurgt, om der ikke var noget sygdom om bord, og han svarer nej. Der var ikke noget sygdom ombord. Ingen blev syge en eneste dag. Og så snakker han faktisk om Nordenskiöld. Det er lidt utydeligt på båndet, men han snakker om, at Nordenskiöld havde forberedt sig på alt, og han havde et fantastisk godt beredskab, skulle der ske det, at de skulle skrues ned i isen, det du netop har snakket om, Anders. Og så fortæller Fæste, at han hørte Nordenskiöld fortælle, at der er 150 svenske mil, 1500 kilometer, til skovgrænsen og den nærmeste civilisation. Jeg ved godt, der var nogle lokale folk deroppe, men den nærmeste by, så det er godt, at man er godt forberedt. Nu skal vi lige høre Fæste.

[P.O. Fæste fortæller]

Der var 1500 kilometer til hvor der var skov, til hvor der var mennesker, siger den gode svenske mand, som er vant til skoven lige omkring sig. Der er utroligt langt til nærmeste civilisation. Men der er jo mennesker. Fortæl om, hvad det er for nogle oprindelige folk, de møder, når de ligger skruet fast og de overvintrer.

Det er Chukchi-folket, som de kommer til. Da skibet ikke kan komme længere, der ligger de ved en lille Chukchi-landsby, hvis man kan kalde det det, Pitlekaj. Og det er her, knap halvanden kilometer fra land, at skibet ender med at få sin overvintring. Men allerede inden da har de mødt de første Chukchifolk, hvor de pludselig ser sådan en umiaq ville man kalde det i Grønland. Sådan en skindbåd fyldt med mennesker, der sejler ud til dem, og hvor alle ombord de styrter op. Undtagen dog lige kokken, som aldrig nogensinde forlod sine gryder.

Bortset fra det, så var alle oppe for at se de her nye mennesker og møde dem.

Hvad de ikke har tænkt, dem der stod inde ved kysten og så det skib.

Det er lige præcis det. Nu har Chukchifolk jo haft også i tiårene inden, århundrederne inden, en kontakt med russiske handelsfolk blandt andet, hvor der er blevet opkøbt forskellige varer. Skind for eksempel. Men de har også haft kontakt med amerikanske hvalfangere og sådan nogle ting. Så er de ikke fuldstændig ubekendt med at se et skib faktisk. Men for Nordenskiöld, der bliver det jo lidt af en omvæltning i forhold til de planer, han havde lagt, selv om han havde planlagt alt i mindste detalje. Så havde han set, at han skulle forbi her. Nu bliver han tvunget til at være på dette strøg i trekvart år, men han får det bedste ud af det.

Han og hans mandskab har jo et hav af møder med Chukchifolkene, hvor de er ude og rejse med dem. De bor hos dem. De er inde i deres telte og overnatter hos dem og oplever, hvordan deres liv, det former sig. Og igen er han jo meget, meget omhyggelig med at få skrevet alle de her ting ned, sådan så man får et virkelig, virkelig stærkt billede af, hvordan livet har formet sig for en Chukchifamilie på denne her tid.

Og hvad er det for et folk?

Jamen, det er jo et asiatisk folk som der er beretninger på det her tidspunkt om, at de egentlig også på et tidspunkt har fordrevet nogle kystinuitter, som boede her.

Men de får jo dybest set noget af det allermest spændende, synes jeg jo på hele deres færd. Det er den og de oplevelser, de får her med Chukchifolket. Det er så stærkt, og

det er meget vel velbeskrevet, synes jeg. Og i forhold til mine egne rejser har jeg også netop syntes, at det var noget af det allerypperligste, det var, når jeg havde mulighed for at bo sammen med nogle af de oprindelige folk, som vi mødte undervejs.

Fortæl gerne om enten dit eget møde, eller om Nordenskiölds møde med dem.

Mit eget møde, ikke med Chukchifolk, men jeg har haft møder med forskellige andre folk undervejs. Inuitter i det nordlige Canada, Alaska og Grønland. Men jeg synes jo, det bliver rigtig spændende, når man ser, hvordan de levede livet på den tid her, fordi de møder jeg har haft, der er det en moderne verden, vi kommer til. Men på dette tidspunkt er det jo folk, der lever i meget primitive telte med typisk dobbelttelt, hvor det er for eksempel rensdyrskind det er bygget op af over et skelet, som er lavet af det træ eller hvalknogler, eller hvad man nu kan finde. Og så lever familien der. De er meget omsorgsfulde. Det virker til, at deres børn, de har det godt, og der bliver sørget godt for deres børn.

Kvinderne bliver der sørget godt for. Der er sådan lidt anarkistiske tilstande. Der er ikke nogen overherrer i de små samfund. Alle er lige og de føler sig lige og der oplever Nordenskiöld jo, hvordan det er at være en del af det, og hans folk oplever det. Lægen laver også en lille krølle på et tidspunkt, hvor han er ude på sådan en tur. Så finder han en død mand, og der er spist lidt af den døde mand, som er lagt ud formentlig i en anden gravmæssig sammenhæng. Og så skal han jo nok spises af ulvene.

Men denne læge, han napper lige hovedet. Det tager han jo så med tilbage.

Som et videnskabeligt bevis.

Ja, jeg tror ikke, man tog det så tungt dengang. Så han napper hovedet og tager det med tilbage til Vega. Og hurtigt bliver det sat jeg ned i havet, og så bliver det jo så pillet rent af fisk og så videre. Og så bagefter står det, eller det gjorde det, så stod det jo i Helsinki på en udstilling.

Så Nordenskiöld skriver jo, at det var nok ulvene, der fik skylden for, at manden manglede et hoved. Hans våben var det måske lidt sværere at forklare, men det får ulvene nok også skylden for. Dem spiste de nok også.

Men det var jo en anden tid, og menneskesynet var helt anderledes dengang end det er i dag.

Jeg kunne godt tænke mig at spørge, nu har de jo mødet med de oprindelige folk og hvordan de lever. En anden ting er jo også, hvordan de havde det om bord. Og ja, fordi de er jo mere end 20 mand om bord, der lidt for nogles vedkommende mod forventning nu skal overvintre.

Og det er 21 mand, der skal fungere sammen i så lang tid. Men altså som det også fremgår af både bogen og Fæste, så er de jo aktiveret. Og blandt andet har de jo ishuset. Der laver de jo helt tiden målinger ved. Det er sådan en Ishytte, de har lavet, hvor de laver videnskabelige målinger, og den er jo bemandedt døgnet rundt. Dem, der passer det, de sidder jo i virkelig, virkelig kulde derinde. De har prøvet at tænde ild derinde, men fik kun sod til følge og en masse hosteri. Så det duer jo ikke til noget. Men de har den her ishytte, der bliver passet hele tiden, og så har de sysler om bord. Der skal holdes ryddeligt og rent og så videre. Og af og til, så er der også underholdning. Så er der foredrag og forelæsninger. Folk sidder og lytter intenst til Nordenskiöld og andre, der fortæller noget om tidligere ekspeditioner i Nordvestpassagen og Nordøstpassagen. Man gør meget ud af denne her underholdning.

De forsøger også med musik, men der er ikke rigtig nogen god skjald om bord, så det ender med, at den del af det dropper de.

Men de er opmærksomme på, at der skal ske noget?

Der skal ske noget. Nordenskiöld havde tusind bøger med i biblioteket. Så der er masser af læsestof og aktiviteter 12 timer i døgnet, og så er der aftnerne. De bliver så udfyldt med forskellige aktiviteter og foredrag.

Ja, hvor er det fint at vi får snakket om det her. For det sidste lydclip, jeg har forberedt med den gode Fæste, er netop i interviewet fra 39 netop spurgt om det her. I ligger der næsten et år, blev I aldrig uvenner? Begyndte I aldrig at slås? Blev han spurgt om i 39. Og Fæste han svarer: Det var der slet ikke tid til. Der var slet ikke tid til at blive uvenner og slås. Vi var jo gang fra fra 06 morgen til 6 aften. Vi havde ikke tid til at skændes. Og

så bliver han spurgt af interviewer. Var det ikke koldt, frøs I ikke? Lavede I ikke gymnastik om bord? bliver han spurgt. Og så siger Fæste: nej, nej vi var i gang. Vi skulle slå hul i isen og måle den, når vi skulle rydde sne. Vi rørte os konstant, og det synes jeg, vi skal høre et lydclip med.

[Fæste fortæller]

Det er de hårde drenge, det er de hårde drenge, og det er helt vildt. Anders, jeg ved godt, vi springer lidt i tiden. Isen bryder op efter trekvart år.

Lige præcist. Der har jeg også fundet et lille citat fra Nordenskiölds bog.

Det er jo her forløsningen for ham, det er her, hvor han lige pludselig kan se: Nu kommer vi fri, nu kommer vi videre.

Det vil jeg meget gerne høre.

Det er takket være vor orlogsmænd og deres officers ordenssans, iver og dygtighed sket uden tab af et eneste menneskeliv uden sygdom blandt deltagerne, uden ringeste skade på skibet og under forhold, der viser, at tingen i de fleste måske hvert år kan gøres om igen på nogle uger. Det kan være tilgiveligt, at vi under sådanne forhold med stolthed så vort blå og gule flag bliver hejst i top og hørte den svenske løsen i det sund, hvor den gamle og den nye verden rækker hinanden hånden.

Det var Beringstrædet, da de kommer der og slap igennem.

Det var et stort, stort øjeblik for Nordenskiöld.

Anders, en kort kommentar: Beringstrædet er opkaldt efter Vitus Bering. Han var jo dansker!

Ja, kort om Vitus Bay.

Han var jo også en af de store. Det må vi vel nok sige.

Hvor han midt i 1700-tallet gennemførte sin meget, meget omfattende, den store nordiske ekspedition, som jo ikke bare var et. Den var delt op i en lang række mindre ekspeditioner, hvor han selv stod i spidsen for et par af dem. Men altså hele kortlægningen af den nordlige del af Rusland og den østlige del af Rusland. Det var det, han stod for, og de her delekspektioner stod for, men han, Bering, han lykkedes jo faktisk med at sejle op og finde ud af, at Amerika og Rusland, eller Asien, er adskilt af et stræde, og det stræde, det hedder jo så Beringstrædet i dag. Men det sjove det er jo, at han var jo faktisk ikke den første, der gjorde det. For der var en Kosak der hed Desjnev, som faktisk sejlede fra Kolyma og den modsatte vej cirka hundrede år før. Og som sådan var den første, der kom ned gennem Beringstrædet, men han vidste ikke, hvad han havde oplevet. Det gjorde Bering til gengæld. Men det østligste Kap Tjukotka, der hedder Kap Desjnev faktisk.

Det var under zaren, så han var i russisk tjeneste. Men Anders, hvor er det vildt, altså. Lige to ekstra krøller, inden vi så vender tilbage til Vega. Nordenskiöld rejser jo allerede, og det er for lang tid siden, altså 1879. Han rejser allerede dér igennem historiens vingesus, fordi folk har været der før, men også du 125-30 år efter rejser jo så i endnu større vingesus eller igennem endnu flere tidligere ekspeditioner. For der er en vinkel på netop Vitus Bering med nogle af dem, du har rejst med? Jeg kan ikke huske...

Nej, men det er jo sådan at Sergey Epishkin som var vores russiske deltager på vores sejlads i i hvert fald den russiske del. Sergey, han har jo sammen med Adventure Club i Moskva og Horsens Museum været med til at udgrave Vitus Berings rester på Beringøen i 1991, og efterfølgende er det jo så forskere i Moskva, der har lavet en kopi af, eller modelleret sig frem til, hvordan en buste af Bering og hvordan hans ansigt egentlig har set ud. Men Sergey, han har været med, hvor det skete dengang og været med til at finde og udgrave Berings jordiske rester.

Det er en sjov krølle i virkeligheden.

Og så tilbage til Vega. Vi kommer i det her afsnit rigtig meget til at tale om deres nordlige rejse, og det er klart, det er også det med strabadserne. Men de kommer jo ned til Japan. Det gør de. De skal jo også hele vejen hjem til Sverige. Det skal de, og rejsen er jo ikke slut.

Fortæl hvordan de blev modtaget i Japan.

Altså efter at have passeret blandt andet Beringøen, så kommer de ned til Yokohama ved Tokyobugten, og der får de jo en helt fantastisk modtagelse. Og det er jo hos kejseren, og det er den ene banket efter den anden. Der er store middage og ceremonier, og hele Japan står på hovedet for at ville dem det bedste. Skibet skal der laves nogle reparationer på, så de er nødt til at blive der et stykke tid, ender med næsten to måneder i Japan, faktisk. Det er jo en stor fest. De får selvfølgelig sendt telegrammer hjem, hjem til familie og til konge og så videre, hvordan det er gået dem.

Vi er i live.

Ja, vi er i live, det er den ene ting. Men samtidig er det en fest, en fest, der starter her i Japan, og som følger dem hele vejen tilbage til Sverige. Så videre fra Yokohama, så er det Nagasaki og Nordenskiöld, han har jo samtidig også mulighed for at lave videnskabelig undersøgelser. Det spilder han jo fortsat ikke nogen tid med. Alle steder, selv om det er mere kendte steder, han kommer til. Så er han meget grundig omkring sine videnskabelige opdagelser i det her. Og nysgerrig på det. Men det er jo Japan, så er det Hongkong og det er Borneo og det er Ceylon og videre til Egypten og Italien, Napoli og Portugal.

England og Paris og København. Ja, d'Angleterre.

Det er løgn.

Det er rigtigt. Kæmpe, kæmpe, kæmpe festivitas i København. Det helt store skrud.

Og Hougaard er jo stadig med om bord.

Ja ja, Hougaard er med om bord. Den første dansker der.

Og så er der endnu større fest i Stockholm, da de sejler ind igennem der.

Det er jo helt vanvittig stor fest, og der bliver uddelt medaljer og Vega-medaljer både i guld og sølv til mandskabet. Og det er en festivitas, der rækker måneder frem i tiden på

dette tidspunkt, så en meget, meget stor afslutning på en fuldstændig eventyrlig sejlads, der har varet i næsten to år.

Det er helt utroligt flot. Nordenskiöld stopper ikke dér, fordi en af de ting jeg havde håbet vi meget kortvarigt skulle nå ugenne, det er den næste ekspedition han tager på. Jeg tror det er i 83, altså tre år senere. Jeg tror han tager til Grønland. Til Diskobugten, ja.

Som hedder den svenske Grønlandsekspedition.

Og han har jo en teori om, at han kan finde land inde midt på indlandsisen, og han har også sat sig for at finde ud af det, og han har lapper med. Der skal køres med med slæder derinde og se, hvor langt de kan komme ind og så se, om der om teorien holder vand. Og de har jo en ret spændende tur op. Men også kort og præcist kan man sige, de er dygtige, og det bliver gennemført med bravour. Turen på isen til 450 kilometer, noget i den retning der.

Og jeg sidder og brænder inde med en anekdote som jeg kender godt.

Og jeg tror også, du kender noget af den. Men det er jo sådan, at de skal op til Grønland for at finde ud af, om den teori holder stik. Altså om der er isfrit. Og det er så vidt jeg forstår, altså et værre strabads, slæderne sidder fast, de kan slet ikke komme så langt frem, som han gerne vil, Nordenskiöld. Han ligger ekspeditionens pres på de to samer han har med Torta og Rassa, hedder de. De blev sendt af sted. Afsted! Se om der er isfrit. Og de er væk i to døgn. Nordenskiöld hører ingenting. Begynder at blive bekymret. Der går et halvt døgn til. To et halvt døgn efter kommer de to mænd tilbage. Fuldstændig nedslidt. De har manglet vand, siger de er havnet i en snestorm, har sovet to timer i en grotte de fandt, de blev nødt til at fortælle Nordenskiöld, at de må skuffe ham. Der er ikke nogen grøn dal. Som han håber. Og der er ikke isfrit. Men da de fortæller ham, at de har stået 460 kilometer på ski, så blev han imponeret. Og så er historien jo den: Han kommer hjem til Sverige og fortæller folk, at jeg har to mand med på min ekspedition, der kan løbe så langt på ski på to et halvt døgn, og det er der ingen, der tror på. Selv hans videnskabelig kollegaer, de siger: Nu er det nu blevet for meget med dig Nordenskiöld, nu digter du.

Og så får han sin mæcen. Hvad hedder han? Dickson, er der ikke sådan? Til at finansiere det, han kalder Nordenskiöldloppet. Det skal afholdes, hvor samerne kommer fra lidt nord for Jokkmokk i Sverige, og der er det en konkurrence, hvor han vil bevise for omverdenen, at han ikke løj, da han var på Grønland.

Hans mænd laver Nordenskiöldloppet på mere end 200 kilometer. De har et døgn til det. Og det er simpelthen med de højtstående generaler fra militæret og kirken selvfølgelig. Der er konsolanter i sporet, borgmesteren er ansvarlig for, at der ikke bliver snydt. Og det lykkes på 21 timer. Ja, det er jo helt vanvittigt. Torda. Manden, som var oppe på Grønland, vinder det løb. Og så inden vi gik i gang med dette interview, for jeg har fortalt dig, at jeg gerne ville fortælle historien. Så gav du mig information, som jeg ikke vidste.

Jamen, det var jo at denne her rekord, den holdt som minimum ind til engang i 1960'erne. Der var den ikke slået. Det er jo helt vanvittigt.

Så det var en ret sej gut, vi havde med at gøre.

Det jeg synes, der er så fint med Nordenskiöldloppet, det er at det binder tråden frem til i dag, fordi det her løb afholdes også nu her i 2020. Det er udsolgt næste år. Er det rigtigt? Nu er der så mange hundrede mennesker med. Det første løb var der jo så kun 18 mand med. Der er nok sket mange ting, det er også Redbull-sponsoreret, så du kan nok forestille dig, hvordan det ser ud. Det er nok noget andet nu. Men det er alligevel utroligt. Man løber 220 kilometer på under et døgn. Det er meget imponerende. Og her i baggrunden for et af de tidligere afsnit, vi har haft i den yderste grænse med Nansen, hvor Nordenskiöld opfordrer Nansen til at tage samere med på ski. Tag samere med på din ekspedition i 1888 til indlandsisen, fordi de kan løbe på ski, de gutter der, det giver han videre.

Det giver han videre, og man kan sige, han giver både det videre og så giver han jo også videre, at man skal tage de folk med, som kan lave den forskning, der er brug for undervejs. Man skal tage videnskabsfolk med, og man skal tage de rigtige instrumenter med. Og så på den måde viser han egentlig vejen for, hvordan fremtidige ekspeditioner bør og skal gennemføres. Og bliver det langt hen ad vejen, tager man videnskaben langt mere seriøst i kølvandet på Nordenskiöld rejser på fremtidige ekspeditioner.

Så han var jo på mange måder en fremsynet mand, og det var han også på miljøområdet. Han så allerede tidligt, at menneskets påvirkning på og overfangst af for eksempel hvalrosser, der var behov for at sætte krav, grænser ind på, hvad man kunne og måtte, restriktioner.

Og ud over det, så skabte han også ideen til nationalparker i det nordlige Sverige, i Sverige i det hele taget, og han var meget stor fortaler for naturbeskyttelse. Og det skrift han i sin tid lavede, inden hans død, det var et skrift, hvor han planlagde nationalparker. Det blev så effektueret med ni nationalparker i Sverige. De første nationalparker i Europa faktisk. Det bliver effektueret få år efter han døde. Så han satte jo et enormt spor for eftertiden, for videnskaben, for miljøet og for beskyttelse af naturen.

Vi kunne ikke slutte bedre i dag med de ord. Tusind tak, Anders. Ja tak i lige måde.

Den yderste grænse er produceret af Kontoret Juhl og Brunse for Nationalmuseet og Radio Loud.

Særlig tak til NRK, Det norske nationalbibliotek, SVT, SR, SF Studios, Grenna Museum, Det Danske Filminstitut og DR. Find serien på vorestid.dk eller der, hvor du normalt finder dine podcast.